

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Василюк Т.Г.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 20__ р.

«__» _____ 20__ р.

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

Кваліфікаційна робота
студентки групи ЗСП-м-22
ступінь вищої освіти магістр
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
Васюк Любові Сергіївни

Науковий керівник:
кандидат педагогічних наук, доцент,
Василюк Тамара Григорівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Васюк Любов Сергіївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету, Міністерство освіти і науки України.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться « » _____ 2023 року об _____ годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, освітньо-професійної програми «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю».

Адреса: навчальний корпус № 4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, буд. 79А.

Науковий керівник: **Василюк Тамара Григорівна**
кандидат педагогічних наук, доцент, в.о. завідувача
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного університету

Рецензент: **Шимко Ія Миколаївна,**
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Криворізького державного педагогічного
університету

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. У роботі вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено експериментальну базу, особистий внесок і результати апробації кваліфікаційного дослідження.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ ().

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ	
1.1. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження.....	11
1.2. Аналіз досвіду з формування інклюзивної культури молоді.....	19
1.3. Соціально-правові засади організації інклюзивного освітнього простору як передумова формування інклюзивної культури молоді..	27
Висновки до першого розділу	31
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ	
2.1. Інклюзивний освітній простір КДПУ	33
2.2. Методика визначення рівня сформованості інклюзивної культури здобувачів вищої освіти КДПУ	40
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ	
3.1 Шляхи підвищення рівня інклюзивної культури молоді в сучасних реаліях.....	45
3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо ефективного формування інклюзивної культури молоді.....	48
Висновки до третього розділу.....	52
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	56
ДОДАТКИ.....	60

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КДПУ – Криворізький державний педагогічний університет

ЗВО – заклад вищої освіти

ОООП – особа з особливими освітніми потребами

ЗУ – Закон України

ЗЗСО – заклад загальної середньої освіти

ВСТУП

Актуальність дослідження. Входження України у світовий, європейський простір та суттєві зміни в галузі освіти стало підґрунтям для одного з головних завдань в XXI столітті, а саме забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх людей, незважаючи на соціальні, расові, психофізичні відмінності. На сьогоднішній день значний вплив на розвиток освіти має світова тенденція до зростання кількості людей з інвалідністю.

Організація об'єднаних націй надає данні, що кожна десята людина на планеті має фізичні, розумові, сенсорні порушення. За даними Міністерства соціальної політики України людей з особливими потребами близько 3 млн. та їх кількість збільшується щороку.

Тенденція поширення осіб з інвалідністю в світі виявила велику кількість проблем щодо освіти осіб з особливими потребами. У кожної особи з інвалідністю є право на отримання освіти і воно закріплено в міжнародних та державних законодавчих документах, зокрема в таких: «Всесвітня декларація про освіту для всіх» (1990 р.); «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» (1993 р.); «Саламанкська Декларація про принципи, політику і практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами» (1994 р.); Конвенція ООН «Про права інвалідів» (2006 р.) та ін.; Конституція України (1996 р.); Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р.); накази МОН України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» (2005 р.), «Про організацію інтегрованого навчання інвалідів у вищих навчальних закладах III – IV рівнів акредитації незалежно від форми власності і підпорядкування» (2009 р.), «Концепція розвитку інклюзивної освіти» (2010 р.) тощо.

Проблема інклюзії вже не перший рік є предметом дослідження наукової спільноти в Україні. Заклади вищої освіти мають потенціал і можливість формувати та розвивати інклюзивну культуру серед молоді, адже

знання основ інклюзивності робить людину належною до конкретного суспільства, де діють відповідні закони та дотримуються правил. На наш погляд, рівень інклюзивних знань визначає ступінь соціалізації особистості, адже соціалізованою є та людина, яка інтегрується в суспільство з відповідними нормами, правилами та цінностями.

Основну частину здобувачів вищої освіти становить молодь. Згідно з Законом України «Про основні засади молодіжної політики України» (2021), до молоді належать громадяни віком від 14 до 35 років. Молодь є важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу.

Як члени суспільства молоді люди піддаються різноманітним впливам. Особливо вразливими є особи з особливими освітніми потребами.

Проблему інклюзії під різними кутами досліджують зарубіжні науковці, зокрема: А. Маслоу, К. Роджерс, Е. Еріксон, Ш. Діксон, Т. Лорман, Д. Депплер, Д. Харві та інші.

Вагомі результати дослідження інклюзивної культури освітньої організації представлено в працях вітчизняних науковців, як-от: О. Антощак, С. Альохіної, С. Богданов, В. Бондар, Г. Гаврюшенко, О. Заярнюк, М. Колокольцева, А. Колупаєва, С. Мельник, Н. Найда, С. Сиротюк, Н. Софій, І. Попової, І. Ярмощук та інші.

В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію здобувачів освіти та забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами [22].

Тож, ми у своєму дослідженні розуміємо інклюзивну освіту як певну систему освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти.

Сучасний стан знань щодо інтеграції студентів у закладах вищої освіти свідчить про поширеність нігілізму та інших проявів спотворення свідомості серед учасників освітнього процесу. Це пов'язано з постійними змінами суспільства та порушенням культурних норм, небажанням саморозвиватися.

Тому тема магістерського дослідження: **«Формування інклюзивної культури молоді»** є актуальною з огляду на викладені факти, а також може мати практичне значення для розробки та реалізації освітньої діяльності з формування інклюзивної культури молоді.

Мета дослідження: теоретично дослідити особливості формування інклюзивної культури та розробити програму удосконалення означеного явища у здобувачів освіти в умовах освітнього середовища.

Відповідно до мети визначено **основні завдання дослідження:**

1. Дослідити термінологічне поле проблеми формування інклюзивної культури молоді у вітчизняній та зарубіжній літературі.
2. Визначити особливості формування інклюзивної культури здобувачів вищої освіти на прикладі Криворізького державного педагогічного університету.
3. З'ясувати оптимальні шляхи підвищення рівня інклюзивної культури молоді КДПУ.
4. Надати методичні рекомендації педагогічним працівникам та здобувачам освіти щодо ефективного формування інклюзивної культури молоді.

Об'єкт дослідження: освітнє середовище закладу вищої освіти.

Предмет дослідження: шляхи підвищення рівня інклюзивної культури молоді в умовах освітнього середовища.

Гіпотеза дослідження побудована на припущенні, що формування інклюзивної культури здобувачів вищої освіти буде ефективним за дотримання таких умов:

- 1) систематичний моніторинг рівня інклюзивної обізнаності здобувачів освіти;

- 2) зниження рівня інклюзивного нігілізму студентів;
- 3) комплексна соціально-педагогічна робота зі здобувачами освіти щодо інтеграції осіб з інклюзією в освітній простір.

Для реалізації поставлених завдань було використано такі методи дослідження:

- *загальнонаукові* (аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення) дозволили зібрати, проаналізувати та узагальнити наукову інформацію з проблеми формування інклюзивної культури у вітчизняній та європейській площинах);
- *соціологічні методи* (анкетування, тестування). За допомогою анкетування та тестування було визначено рівень сформованості знань про інклюзію у здобувачів вищої освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що сформовані на основі ґрунтовного теоретичного аналізу та власного професійного досвіду методичні рекомендації можуть бути використані в освітній діяльності закладу вищої освіти, а також в діяльності, яка спрямована на підвищення рівня інклюзивної культури здобувачів освіти усіх рівнів.

Апробація результатів:

- 1) Васюк Л. С. Методологічні підходи до формування інклюзивної культури здобувачів освіти. Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення: *Збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Тернопіль, 2023. С.79.
- 2) Васюк Л. С. Інклюзивна культура: соціально-педагогічний аналіз дефініції. Освіта XXI століття: аксіологічний вимір: *збірник матеріалів I Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції* (м. Нікополь, 2 грудня 2022 року). Нікополь : Навчально-методичний кабінет, 2022. 345 с. С. 55.

3) Васюк Л.С. Проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні. Сучасна освіта в реаліях та перспективах: соціально-педагогічний аспект: *збірник наукових і науково-методичних праць*. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 157с. С. 128.

Дослідно-експериментальною базою дослідження було визначено Криворізький державний педагогічний університет.

Структура й обсяг дослідження. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

1.1. Поняттєво-категоріальний апарат дослідження

У процесі демократизації українського суспільства досить поширеною стала ідея гуманізації освіти та особистих пріоритетів. На зміну державоцентричній системі освіти, основною метою якої визначено формування особистості за певними стандартами, індивідуальні інтереси якої підпорядковані державі, головною ознакою якої є жорсткий нагляд за навчальним процесом, прийшла система освіти, яка орієнтована на дитину, система, яка керується інтересами дитини для задоволення її потреб.

Сучасні освітні практики та системи навчання як у розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються, зазнають необхідних соціальних змін, переходять до нових освітніх концепцій і технологій. Міжнародні організації (наприклад, ЮНЕСКО, ОБСЄ та ін.) рекомендують інклюзивну освіту як пріоритет у розвитку систем освіти, спрямованих на реалізацію права громадян на якісну освіту та інтеграцію в суспільство. Сучасні освітні парадигми базуються на ідеї створення належних умов для осіб із різноманітними освітніми потребами, у тому числі з різними вадам.

На жаль, поки що національний процес інтеграції молоді з інвалідністю у закладах вищої освіти відбувається стихійно завдяки зусиллям самих студентів, їхніх родичів, волонтерів. Між тим, викликом сьогодення для всіх цивілізованих країн є забезпечення права людей з інвалідністю на інклюзивну освіту на всіх рівнях без дискримінації та на засадах рівності [14].

Для більш глибокого розуміння проблеми інклюзії та її похідних понять, ми вважаємо за потребу проаналізувати ланцюг понять, зокрема:

молодь – інвалідність – толерантність – освітнє середовище – інклюзивне освітнє середовище – інклюзивна культура.

Дефеніції «молодь» в своїх наукових роботах торкалися такі вчені як: В. Боряз, В. Добриніна, В. Лісовський, І. Овсякін, Г. Файнбург, В. Піча, Ю. Щотова та інші.

Науковець В. Піча дає таке визначання: «Молодь – це диференційована соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, соціально-психологічні, теоретико-пізнавальні, культурно-освітні та інші властивості, що характеризують її біосоціалне дозрівання як здійснення самовиразу її внутрішніх сутнісних сил і соціальних якостей [31].

В багатьох європейських країнах період молодості визначають вік з 12 до 24 років, поділяючи молодь на такі групи як: «юнацтво» та «молоді дорослі». Відповідно до віку перші це 12- 18 років, другі 18- 24 роки [18].

Вітчизняне законодавство, а саме Закон України «Про основні засади молодіжної політики України» від 2021 року чітко встановлює вікові рамки молоді – від 14 до 35 років. Тож, у вітчизняному освітньому просторі майже усі здобувачі освіти – це молодь.

За останні п'ять років продовжилось тенденція до скорочення населення, зокрема актуально це для молоді. Така демографія негативно впливає на відтворення населення в цілому, обмежуючи позитивні зміни в майбутньому. Головні причини скорочення кількості населення молоді в Україні:

- зменшення рівня народжуваності;
- передчасна смертність (хвороби, самогубства, дорожньо-транспортні нещасні випадки, убивства, отруєння алкоголем тощо);
- відсутність вакансій з відповідною оплатою праці;
- міграція [34].

Саме тому велика увага до такої демографічної групи з боку дотичних відомств: Міністерства освіти і науки України, Міністерства молоді і спорту України, Міністерства соціальної політики України. Спільна діяльність, що виражається у багатьох програмах, концепціях, стратегіях, проектах та інших

актів, розширює можливості молоді до саморозвитку через здобуття формальної та неформальної освіти.

Молодь – найбільш самостійна і водночас найбільш вразлива соціальна категорія населення. на молодь уся держава покладає великі сподівання, саме тому і створює всі необхідні умови для своєчасного успішного молодіжного розвитку.

Виходячи з вищесказаного можна, запропонувати таке визначення: молодь – це соціально-демографічні групи, які пережили соціальну зрілість, адаптувалися до змін у дорослому світі та майбутньому, постійно поповнюючи політичну та економічну діяльність населення держави. Отже, в нашому дослідженні молодь є визначальною категорією населення.

Далі розглянемо поняття «інвалідність».

В ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідності в Україні» від 21 березня 1991 року № 875 – XII подається таке визначення: «особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист».

Поняття «інвалідність» розглядали в своїх наукових працях такі науковці, як: Л. Александрова, Д. Леонтьєв, С. Максименко, М. Семаго, Н. Семаго, І. Каткова, В. Кузнецов, С. Саричева, О. Дікова-Фаворська, О. Асмолов, І. Расюк, О. Усанова, С. Болтivecь, Б. Гершунський, В. Журавська, І. Зязюн та інші.

Відповідно до даних ООН інвалідність – це будь-яка втрата психічної, фізіологічної або анатомічної структури або функції, або відхилення від неї; також це обмеженість конкретного індивідуума, що впливає з дефекту, що перешкоджає, або позбавляє його можливості виконувати дії, які вважають для цього індивідуума нормальними в залежності від вікових, статевих,

соціальних і культурних факторів; також це непрацездатність: обмеженість конкретного індивідуума, яку спричинює дефект [34].

В своїх наукових роботах Л. Байда, О. Красюкова-Енс визначають п'ять найбільш поширених визначень стану «інвалідності». Унаочнимо їх на рис. 1.1. нижче.

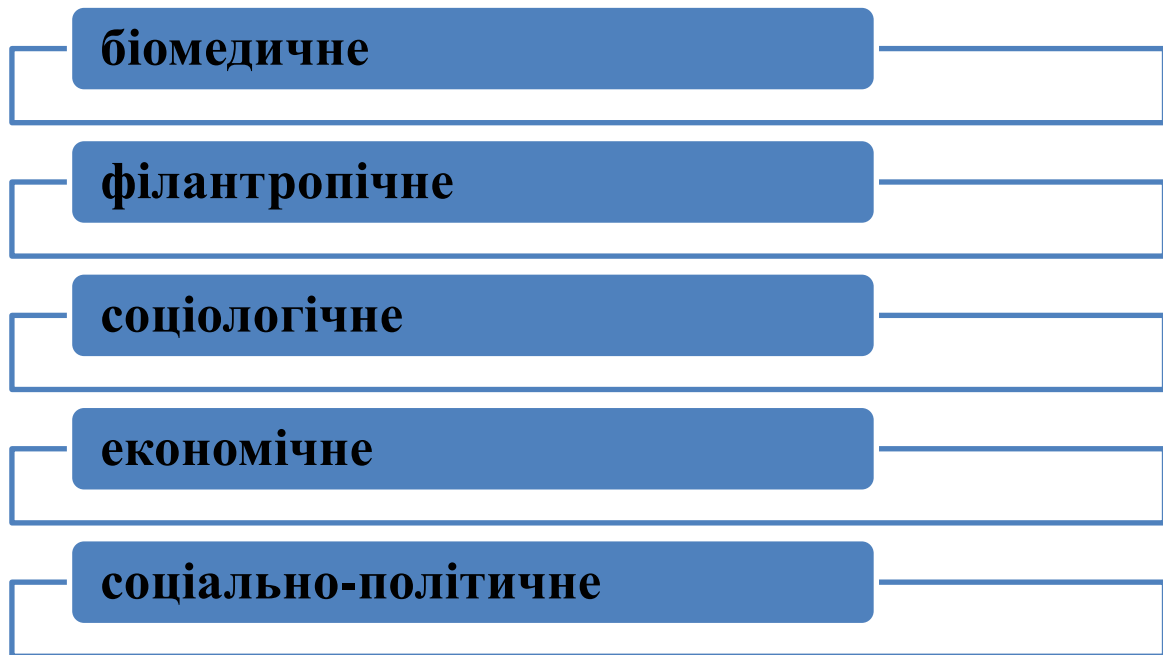

Рис. 1.1. Визначення стану інвалідності [9].

Сьогодні особи з інвалідністю мають змогу здобувати освіту на рівні із іншими здобувачами, тож звернемо свою увагу на поняття «освітнє середовище».

На думку М. Братко, під освітнім середовищем варто розуміти «багаторівневу систему умов, чинників, можливостей, яка забезпечує оптимальні параметри освітньої діяльності певного освітнього суб'єкта в усіх аспектах – цільовому, змістовому, процесуальному, результативному, ресурсному». А також його варто розглянути, як загальний, сукупний, об'єднаний, інтегральний, цілісний чинник розвитку і становлення особистості, який відіграє значну роль у модифікації її поведінки, впливає на розвиток і формування здібностей, потреб, інтересів, свідомості» [3].

Науковець О. Єжова подає освітнє середовище, як: «Система умов існування, формування і діяльності особистості в процесі засвоєння нею конкретних систем наукових знань, практичних умінь і навичок; система умов виховання й навчання особистості» [7].

Освітнє середовище – це природне або штучно створене середовище для учасників освітнього процесу, яке містить у собі зміст і засоби освіти, які направлені на забезпечення продуктивної творчої діяльності особистості, її освітній розвиток, педагогічні умови, ситуації, систему взаємин між людьми, які об'єднані педагогічною та навчальною діяльністю [21].

В статті 1 Закону України «Про освіту» подається таке визначення: «Особи з особливими освітніми потребами – це здобувачі освіти, які потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення їхнього права на освіту». Відповідно до цього здобувачем освіти з особливими освітніми потребами можна назвати особу з особливими освітніми потребами, яка здобуває освіту у закладі вищої освіти [26].

Поняття «здобувач вищої освіти» вперше з'явилося у липні 2014 року в новій редакції Закону України «Про вищу освіту», в значенні особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Побудова інклюзивної освіти невіддільна від формування у здобувачів освіти толерантності. Дефеніцію «толерантність» розглядали з різних аспектів такі вітчизняні та зарубіжні авторів як О. Асмолов, О. Грива, Ю. Іщенко, П. Кравченко, В. Лекторський, Н. Паніна, А. Перцев, К. Поппер, Дж. Роулс, В. Тишков, Ю. Хабермас, М. Уолтцер, Р.Форст, О. Швачко, та інші.

Слід зазначити, що етимологія слова «толерантність» походить від латинського «toleranceia» і містить три загальноприйнятих значення: стійкість, витривалість; допустиме відхилення. Поняття толерантність є протилежним до понять «ворожість», «антипатія», «ненависть».

У філософському енциклопедичному словнику поняття толерантності подається в такому визначенні: «Толерантність – від лат. *tolerantia* – терпимість – термін, що ним позначають доброзичливе або принаймні стримане ставлення до індивідуальних та групових відмінностей (релігійних, етнічних, культурних, цивілізаційних)» [35].

Педагогічний словник подає поняття толерантність (лат. *tolerantia* — терпіння) як терпимість до чужих думок, вірувань, переконань, поведінки [20].

Ми підтримуємо таке визначення: толерантність – це доброта, делікатність, прихильність до інших. У контексті інклюзивної освіти толерантність означає, перш за все, готовність приймати інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди та розуміння та створювати освітнє середовище, в якому створено умови для формування толерантної особистості.

Одна з головних задач інклюзивної освіти це створення сприятливого толерантного середовища, метою якого буде орієнтування на розвиток особистості та відповідність сподіванням молоді.

Толерантне середовище повинно відповідати певним ознакам:

- наявність комфортного психологічного, соціального клімату;
- спланований та організований архітектурний простір під час занять;
- створення умови для спільної роботи здобувачів освіти на досягнення позитивного результату [15].

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що проблема здобуття освіти особам з особливими потребами знаходиться провідною темою у багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, так як: В. Андрущенко, М. Ярмаченка, Е. Андрєєвої, В. Бондаря, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, Н. Сабат, Є. ЯрськоїСмирнової, О. Акімової. Такі науковці, як П. Таланчук, М. Синьов, Р. Ануфрієва, О. Євдокимов, Л. Коваль, Г. Шевцов зробили вагомий внесок у становлення нової системи освіти.

Термін "інклюзія" (англ. – inclusion) означає включення або приєднання. Він запозичений з англійської мови, але не має точного перекладу. Однокореневі англійські слова перекладаються як including – включаючи; include – включати, залучати; inclusive – включно, містить.

У документах ЮНЕСКО інклюзія зазначена як динамічний процес, що полягає в позитивному ставленні до різноманітності дітей у навчальному середовищі, сприйнятті індивідуальних особливостей розвитку дитини не як проблеми, а як можливостей для розвитку.

Під інклюзивним середовищем можна розуміти – сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей [26].

Головне завдання цього середовища повинно бути зосереджено на розвитку особистості, відповідати очікуванням людей та соціальному оточенню. Освітній заклад під час створення інклюзивного освітнього середовища повинен враховувати всі інклюзивні потреби, зокрема:

- відповідність педагогічного персоналу: помічники викладачів, корекційні педагоги, практикуючі психологи, соціальні педагоги, медичні працівники тощо;
- архітектурний безперешкодний доступ до будівель та території освітнього закладу: пандуси, архітектурні пристосування для осіб із порушеннями зору;
- забезпечення спеціальними відповідними навчальними програмами, методиками навчання, наочними дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання;
- облаштування приміщень аудиторій корекції та виховання [11].

Ми погоджуємось з думкою Г. Лещук щодо її визначення до поняття «інклюзивна культура». На її думку – це такий рівень розвитку суспільства, який виявляється в толерантному, гуманному, безпечному ставленні людей один до одного, коли розділяються ідеї співпраці, стимулюється розвиток

всіх учасників освітнього процесу, де цінність кожного є основою спільних досягнень, а також формуються спільні інклюзивні цінності [16].

Зробивши аналіз наукових джерел, ми можемо стверджувати, що на сьогоднішній день не існує однозначного трактування поняття «інклюзивна культура». Але узагальнивши всю інформацію, ми дійшли висновку, що інклюзивна культура – це:

- загальна культура закладу вищої освіти, яка спрямована на підтримку всіх цінностей інклюзії;
- філософія, відповідно до якої цінності інклюзивної освіти є прийняті та розділені між всіма учасниками освітнього процесу;
- довірливий мікроклімат, котрий сприяє для будь-яких відносин між студентом, сім'єю, закладом освіти без виникнення конфліктних ситуацій;
- особлива інтеграційна атмосфера, модифікована та органічно інтегрована відповідно до потреб конкретного вищого навчального закладу. Загальна структура якого надає викладачам можливість отримувати різноманітну підтримку як від уряду, так і від інших викладачів і дозволяє зменшити ризик багатьох протиріч;
- головна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому різноманітні потреби приймаються, підтримуються та накопичуються суспільством, задля забезпечення можливостей для досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивної освіти [10].

Отже, основними поняттями дослідження ми визначаємо «молодь», «інвалідність», «інклюзію», «освітнє середовище». У загальному розумінні ці поняття становлять основу для формування інклюзивної культури в освітньому середовищі.

Наступний підрозділ присвячено ґрунтовному теоретичному аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду формування інклюзивної культури молоді.

1.2 Аналіз досвіду з формування інклюзивної культури молоді

Наразі відмінною рисою освітньої політики багатьох економічних розвинутих країн щодо осіб з особливими освітніми потребами є зміна системи спеціальної освіти на інтеграційну форму навчання у масових освітніх закладах.

Англійське дієслово «inclusion» перекладається, як «утримувати, включати, мати місце в своєму складі».

Рух назустріч інклюзії включає в себе ряд змін на рівні цілого суспільства та малої громади, які супроводжуються розробкою правових норм на міжнародному рівні. Вперше інклюзія була підтримана Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 р. і знаходить відображення у всіх міжнародних документах у сфері освіти [30].

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах зосвітнього закладу [5].

Завдання інклюзивної закладу освіти полягає не лише у створенні умов для розвитку хворих дітей серед здорових однолітків та вихованні толерантного ставлення батьків, учителів та учнів до дітей з обмеженими можливостями, а й у досягненні адекватної освітньої інтеграції, яка завжди веде до прогресу.

Розглянемо загальний варіант механізмів, за допомогою яких основні ідеї теорії інклюзії реально реалізуються в державних школах таких країн, як Німеччина, Канада, Австрія, Велика Британія, США, Швеція, Італія.

Досвід Німеччини.

У Німеччині люди з особливими потребами навчаються в звичайних школах разом з дітьми, що нормально розвиваються, і це продовжує відбуватися систематично. Реалізація концепції інклюзивної освіти

передбачає зміни в організації шкільної освіти, зміни шкільної програми, організації середовища інституційного розвитку.

У 2009 році Німеччина приєдналася до Конвенції ООН, яка регулює перехід до інклюзивної освіти. Це означає, що жодній дитині-інваліду не можна відмовити в освіті в звичайних школах. Після підписання Конвенції ООН у Німеччині почалася активна суспільна дискусія на тему так званої «інклюзії».

Перш за все у цій країні сформовано законодавчу базу. В основному законі (Grundgesetz, Artikel 3), в дванадцятій книзі соціального кодексу (Sozialgesetzbuch XII – Sozialhilfe) зазначається право дітей з особливими потребами на освіту та навчання відповідно до їх потреб. Зокрема, у вступі до статті 3 зазначається: «Ніхто не повинен зазнавати дискримінації через свої обмежені можливості» [37].

Наразі інклюзивні навчальні заклади працюють паралельно з системою спеціальних навчальних закладів Німеччини, де навчаються переважно діти з комплексними вадами. У німецьких університетах навчається до 28% студентів з обмеженими можливостями. Студентам з обмеженими можливостями законодавчо надається доступ до спеціальних технологій і засобів повсякденного життя, до соціально-медичної підтримки та послуг, що надаються державними соціальними службами. Батьки зобов'язані сплачувати лише частину витрат, якщо їхній дохід значно перевищує середню зарплату. Кожна дитина-інвалід має право вибору навчального закладу, повинна отримувати психолого-педагогічну підтримку, брати участь у освітньому процесі незалежно від складності захворювання. Вирішуючи психолого-педагогічний супровід учнів з особливими потребами в контексті інклюзивної освіти, Німеччина відрізняється від інших європейських країн варіативністю його організації, що зумовлено відмінностями державного законодавства.

Досвід Канади.

Становлення інклюзивної освіти в Канаді відбувається в рамках забезпечення рівних прав громадян. Канада послідовно проводила політику просування демократичних цінностей і брала активну участь у розробці Загальної декларації прав людини в 1947-1948 роках. Сьогодні Канада є членом семи основних міжнародних конвенцій з прав людини, які закликають усі країни світу приєднатися до прогресивних ініціатив [38].

У системі освіти Канади питанню інклюзивності також надається велике значення. Загалом інклюзивне навчання передбачає індивідуальний підхід до кожного учня з урахуванням його індивідуальних особливостей.

Його мета – адаптувати освітні простори, щоб зробити їх комфортними та доступними для людей з особливими потребами. Саме поняття інклюзії включає також людей із малозабезпечених сімей, людей різних рас, релігій тощо.

На законодавчому рівні підтримка студентів з особливими потребами відображена в таких законах: Канадська хартія прав і свобод, провінційне законодавство про права людини. Закон про громадян Онтаріо з обмеженими можливостями, Закон про права людини, громадянство та мультикультуралізм Альберти тощо. Хоча кожна провінція має власні закони про права людини, усі вони схожі [36].

Досвід Італії.

Серед європейських країн Італія займає чільне місце у впровадженні концепції комплексної та інклюзивної освіти, оскільки вона однією з перших визнала комплексну та інклюзивну освіту найбільш прийнятною формою навчання дітей з обмеженими можливостями.

1977 року було розроблено додаток до Закону про освіту, в якому передбачалося, що особи з особливими освітніми потребами повинні відвідувати заклади освіти поблизу своїх домівок і навчатися разом зі своїми однокласниками та розміри класів не повинні перевищувати 20 учнів, а також в кожному класі не повинно бути більше двох осіб з особливими потребами. Здобувачам освіти з особливими освітніми потребами має бути

надана кваліфікована підтримка з боку вчителів та мультидисциплінарних фахівців відповідно до узгодженої програми. Спеціальні педагоги повинні працювати з учителями в класах спільного навчання.

Наразі понад 90% дітей з особливими потребами навчаються в загальноосвітніх навчальних закладах. У державних департаментах освіти країни діють консультаційні служби за участю міждисциплінарних експертів, керівників шкіл, працівників департаментів освіти, представників неурядових організацій та, за необхідності, медичного персоналу. Працівники цих служб організують інклюзивну освіту, проводячи діагностику дітей та визначаючи їхні потреби, а також надають консультативну та освітню підтримку вчителям та адміністрації шкіл. У державних закладах працюють асистенти вчителів, які підтримують учнів з інвалідністю і разом з класними керівниками відповідають за успішність учнів з особливими потребами [29].

Досвід США.

Інклюзивна освіта зараз дуже розвинена в Америці. У США не відмовилися від спеціалізованих шкіл. В рамках інклюзивного підходу кожна школа чи установа розробляє індивідуальний навчальний план, враховуючи можливості та індивідуальні потреби всіх учнів.

Їх розробка здійснюється за такими критеріями:

- реалістичність;
- рівень досягнень;
- можливість оцінки;
- активність.

Важливим принципом державної політики США щодо людей з обмеженими можливостями є можливість і здатність людей з обмеженими можливостями користуватися послугами організації чи служби так само легко, як і звичайні люди. За потреби студентам буде надано перекладача, який вільно володіє жестовою мовою, персонального асистента для допомоги у записі лекційного матеріалу, соціального педагога та психолога для

індивідуальних консультацій. Учні з вадами зору мають можливість користуватися собаками-поводирями.

Офіс спеціального розвитку персоналу в кожному університеті в першу чергу виконує координуючу функцію. Це дозволяє зробити висновок про розвинену систему освіти в США, яка забезпечує рівні можливості для всіх. Система охоплює всі сфери життєдіяльності населення та сприяє максимальній інтеграції людей з особливими потребами в суспільство та забезпечує їх прийняття в суспільстві.

Досвід Великої Британії.

У сучасній британській освітній політиці освітні можливості для дітей з функціонально обмеженими здібностями в основному розглядаються з трьох аспектів:

- активна участь;
- мейнстрімінг;
- інклюзія.

У Великобританії інклюзивна освіта була юридично визнана в Законі про освіту 1996 року. Закон про стандарти шкільної освіти (1998) передбачає, що місцеві органи влади повинні зараховувати дітей з особливими освітніми потребами віком від 4 років до місцевих шкіл за бажанням їхніх батьків. Закон про дітей з особливими освітніми потребами (2001) містить поправки до частини IV Закону про освіту 1996 року, які є важливими для забезпечення права на освіту дітей з функціональними обмеженнями. Цей документ передбачає, що школи повинні розробити спеціальну «політику» навчання та навчання для груп ООП (дітей з особливими освітніми потребами).

Варто підкреслити, що в ньому також зазначено, що при розробці стратегій для дітей з особливими освітніми потребами слід враховувати географічні особливості. Саме ці зміни розширюють права дітей з функціональними обмеженнями: на навчання у звичайних школах; місцеві органи влади зобов'язані організувати служби психолого-педагогічної

підтримки батьків дітей з інвалідністю шляхом інформування та консультування; місцеві громади зобов'язані систематично розробляти програми, Збільшувати кількість дошкільних закладів і шкіл для дітей з обмеженими можливостями, щоб ці діти не були в невігідному становищі порівняно зі звичайними учнями.

У результаті проведених реформ в усіх регіонах країни функціонують управління освіти з підрозділеною структурою управління допоміжними службами, які несуть матеріальну та організаційну відповідальність за інклюзивне навчання школярів з особливостями фізичного та розумового розвитку. Фахівці цих служб відповідають за установи, які опікуються дітьми з особливими освітніми потребами.

Навчальні заклади укомплектовані координаторами-спеціалістами, які безпосередньо працюють з дітьми з легкими вадами розвитку, надають додаткові корекційно-реабілітаційні послуги для учнів з обмеженими психофізіологічними можливостями, залучають позашкільні медико-психологічні та соціальні служби, консультують педагогів та допомогу батькам [12].

Досвід Австрії.

Розглянемо досвід такої європейської країни – Австрії. У країні добре налагоджена система спеціальної освіти, що включає спеціальні школи для дітей з вадами зору та слуху, опорно-рухового апарату, інтелекту, емоційно-вольовими, комплексними вадами розвитку.

Проте вже у 80-х роках виникли громадські організації, до яких увійшли батьки дітей з особливими потребами, вчителі, персонал різних медичних та навчальних закладів, які керувалися ідеєю рівності, особливо щодо доступу до освіти. Ці громадські організації стихійно виникали в різних провінціях, але в 1983 році вони об'єдналися в Співдружність і запропонували Міністерству освіти комплексний освітній експеримент для дітей з особливостями фізичного та розумового розвитку.

Міністерство освіти Австрії підтримало цю ідею, надавши фінансування та створивши робочу групу для проведення цих експериментальних досліджень. До складу групи увійшли науковці загальної та спеціальної освіти, адміністратори та вчителі державних та спеціальних шкіл, спеціалісти, що обслуговують дітей з вадами розвитку, представники батьків громадських організацій.

Чотири моделі інтегрованого навчання:

1. Інтегровані класи. Клас складався з 20 учнів, четверо з яких мали особливі освітні потреби. Заняття проводили двоє вчителів, один з яких був вчителем зі школи для дітей з особливими потребами. Для дітей з особливими потребами було розроблено індивідуальну навчальну програму, яка включала психолого-педагогічний супровід.

2. Класи взаємодії. Учні спеціальних шкіл та учні загальноосвітніх шкіл беруть участь у спільних заходах і спілкуються в позакласній роботі, але весь навчальний час проводять окремо.

3. Малокомплектні класи передбачені для спеціальних класів у масових школах, що складаються з 6-11 учнів. Більшість цих класів склалися з учнів із затримкою когнітивного розвитку. Ці учні навчалися за чотирирічною програмою початкової школи, хоча тривалість їхнього навчання була збільшена до шести років.

4. Звичайні класи, де учні з особливими освітніми потребами, їхні батьки та вчителі можуть отримати підтримку від спеціально підготовлених шкільних консультантів.

У 1991 році Австрійський центр експериментальної освіти та розвитку шкіл оцінив усі чотири експериментальні моделі. На думку експертів, найефективнішою моделлю було інтегроване навчання.

В австрійській системі освіти існують центри спеціальної освіти, які відповідають за навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх школах і координують роботу всіх фахівців, залучених до цього процесу.

Досвід Швеції.

Заслуговує на увагу досвід інклюзивного навчання дітей з особливостями фізичного та розумового розвитку у Швеції. Тому, особливо в цій демократичній країні, яка ратифікувала всі міжнародні угоди про освіту осіб з обмеженими можливостями, Міністерство освіти затвердило в 1980 році правовий документ під назвою План освіти, який встановив новий стратегічний напрям національної освітньої політики. Учні з особливостями фізичного та розумового розвитку мають можливість навчатися в державних закладах, для чого створені відповідні умови. Тому з 1986 року спеціальні школи для дітей з вадами зору були ліквідовані по всій країні.

У 1989 році був прийнятий новий Закон про середню освіту, який закріпив інклюзивну освіту як основну форму навчання для осіб з обмеженими можливостями. Уряд підтримав законодавчий крок, суттєво збільшивши фінансування масових шкіл, які навчають учнів з особливими потребами. За цей час було затверджено новий стандарт освіти, який встановлює необхідний обсяг знань для учнів 5-9 класів. Це дає змогу вчителям працювати з учнями з особливими освітніми потребами за індивідуальною навчальною програмою, яка враховує їхні здібності та потреби.

Шведська модель психолого-педагогічної та медико-соціальної підтримки дітей з особливими освітніми потребами передбачає використання позашкільних послуг та спеціальну допомогу спеціалістів, які працюють у навчальних закладах за домовленістю, особливо асистентів вчителів. У всіх регіонах країни працюють дитячі реабілітаційні центри, співробітники яких надають необхідну допомогу дітям з обмеженими можливостями. Саме ці спеціалісти входять до основної групи експертів, які визначають освітній маршрут дітей з особливими потребами, розробляють індивідуальні навчальні плани, надають відповідні реабілітаційні та корекційні послуги, хоча основне навантаження та відповідальність навчання покладаються на вчителя – класний керівник.

Шведське агентство спеціальної освіти, що є частиною Міністерства освіти Швеції, підтримує сім'ї та навчальні заклади дітей з вадами розвитку. Консультанти цих закладів опікуються дітьми з особливими освітніми потребами, допомагаючи муніципалітетам забезпечити всі умови для навчання цих школярів, враховуючи навчання вчителів та асистентів, батьків та всіх спеціалістів, залучених до процесу.

1.3. Соціально-правові засади організації інклюзивного освітнього простору як передумова формування інклюзивної культури

За останні декілька десятиліть проблема інклюзії зайняла важливе місце в усіх сферах життєдіяльності особистості, зокрема освітня, трудова, медична, соціальна тощо. Звернемо увагу на освітню систему України через призму законодавства, яке регулює інклюзивне навчання здобувачів освіти усіх рівнів.

Для більш глибокого розуміння засад впровадження інклюзії у вітчизняний освітній простір, варто проаналізувати світову нормативну базу щодо означеного питання.

У більшості країн відбуваються фундаментальні зміни в законодавстві, щодо осіб з особливими освітніми потребами. Інклюзія вимагає певні зміни на різних рівнях, а саме: громади, міста, країни. Весь процес супроводжується розвитком правових норм на міжнародному рівні.

Вперше ідея інклюзивної освіти була схвалена **Всесвітньою декларацією прав людини у 1948 році**. В статті 26 гарантується право на безкоштовну і обов'язкову освіту для всіх дітей: *«Кожен має право на освіту...освіта має бути спрямована на розвиток людської особистості та посилення поваги до прав людини та основних свобод...»* [4].

Велике значення для інклюзивної освіти є «Декларація прав дитини», яка була прийнята у 1959 р. Головні думки прописані у декількох принципах, а саме: «Принцип 5. Дитина, яка є неповноцінною у фізичному, психічному

або соціальному відношенні, повинна забезпечуватися спеціальним режимом, освітою і піклуванням, необхідним зважаючи на її особливий стан». «Принцип 10. Дитина має бути захищена від практики, яка може заохочувати расову, релігійну або будь-яку іншу форму дискримінації. Вона повинна виховуватися в дусі взаєморозуміння, терпимості, дружби між народами, миру й загального братерства, а також у повному усвідомленні, що її енергія та здібності мають бути присвячені служінню на користь інших людей» [6].

Вагомий внесок до розвитку інклюзивної освіти внесла Конвенція ООН щодо осіб з особливими потребами у 2005 р. Головна мета якої відстоювати права людей з особливими потребами на освіту без будь-якої дискримінації.

Нормативне забезпечення інклюзивного навчання в закладах вищої освіти базується на нормативних документах Кабінету Міністрів України, серед яких: «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у ЗНЗ» (2008), «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання» (2010), «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями» (2011) та «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» (2021) тощо.

Стратегічного значення набуває наказ МОН України від 01 жовтня 2010 року № 912 «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання».

У Концепції викладені такі основні завдання, як:

- удосконалення нормативно-правового, фінансово-економічного, науково-методичного забезпечення, орієнтованого на впровадження інклюзивного навчання;
- запровадження інноваційних освітніх технологій в контексті форм інклюзивного підходу та моделей надання спеціальних освітніх послуг для осіб з особливими освітніми потребами, в тому числі з інвалідністю;

- формування освітньо-розвивального середовища для осіб з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу; впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреби суспільства;
- забезпечення доступу до соціального середовища та навчальних приміщень, розроблення та використання спеціального навчально-дидактичного забезпечення, реабілітаційних засобів навчання; удосконалення системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, які працюють в умовах інклюзивного навчання;
- залучення батьків осіб з особливими освітніми потребами до участі у навчально-реабілітаційному процесі з метою підвищення його ефективності [24].

Кабінетом Міністрів України затверджено Постанову «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (2019). В ній визначаються організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням потреб та можливостей таких осіб [25].

Отже, вітчизняна нормативно-правова база, на наше переконання, наближається до унормування проблеми інклюзії із світовим законодавством. Проте, прийняття законів та підзаконних актів не є свідченням вирішення проблеми інклюзії безпосередньо в закладах освіти. Проблема фінансування, нестачі спеціальних педагогічних кадрів, стерео типізація соціуму, застарілі методики надання освітніх послуг та елементарне небажання на рівні адміністрації освітніх закладів впроваджувати інклюзію створює перешкоди на шляху формування інклюзивної культури, перш за все, учасників освітнього процесу.

У 2021 році незважаючи на складні соціально-економічні та епідеміологічні обставини, відбулися певні зрушення в освітній системі, зокрема, в питанні інклюзії. В Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року закладено шість основних напрямів безбар'єрності.

Особливої уваги заслуговує напрям «Освітня безбар'єрність». В ньому представлені три основні висновки щодо доступності освіти.

Висновок 1. В Україні все ще існує серйозна проблема впровадження інклюзивної освіти на засадах інноваційних методичних підходів. Вирішення означеної проблеми можливо лише через підготовку висококваліфікованих педагогічних кадрів, систематичне підвищення їхньої кваліфікації, впровадженні передового світового досвіду інклюзивного навчання.

Висновок 2. Все ще існує проблема матеріально-технічного забезпечення безбар'єрного інклюзивного освітнього простору. Це спричинює низку труднощів щодо фізичного перебування здобувачів освіти з особливими освітніми потребами в дитячому та молодіжному колективах. Проблема надзвичайно повільно вирішується місцевими органами виконавчої влади, що пояснюється бюрократизмом системи

Висновку 3. У нинішніх реаліях суспільство не готове повністю прийняти інклюзію, як невід'ємну складову цивілізованого суспільства. Нерідко відбуваються конфліктні ситуації на рівні батьків та адміністрації закладів освіти через не готовність перших до співіснування в освітньому середовищі умовно здорових дітей та дітей з інклюзією [28].

Всі три висновки обґрунтовують основні проблеми доступності освіти, всі вони повинні бути вивчені та вирішені на локальному та державному рівнях.

Разом з тим, за власними спостереженнями, можемо зробити висновок про наявні сьогодні гострі проблеми впровадження інклюзії на рівні закладів освіти, зокрема: недостатній рівень обізнаності щодо інклюзивної культури серед усіх учасників освітнього процесу, особливо тих, хто сьогодні виступає

проти інклюзії, як такої; упереджене ставлення до безбар'єрності як способ маніпуляції з використання фінансових ресурсів для задоволення потреб відносно невеликої частини населення; нівелювання запитів здобувачів освіти з особливими освітніми потребами щодо особливостей провадження освітньої діяльності та надання освітніх послуг; неможливість впроваджувати асистивні технології навчання через відсутність або неналежне облаштування інклюзивної інфраструктури освітнього закладу.

На жаль, від подій, які відбуваються в Україні з 24 лютого 2022, більшість проектів, завдань були заморожені. В наслідок військових дій в Україні значно збільшується кількість осіб з особливими потребами. І тому питання інклюзії залишається дуже важливим на сьогоднішній день.

Проте, в ситуації, яка склалася варто знайти плюси. Наприклад, зруйнована соціальна інфраструктура буде відбудовуватися з урахуванням новітніх стандартів безбар'єрного середовища. Заклади освіти, магазини, місця громадського користування тощо будуть відновлюватися на засадах інклюзивного простору. Окрім цього стратегічна мета України – вступ в Європейський Союз – передбачала розширення прав та можливостей людей з особливими потребами, що сьогодні забезпечується відновленням соціальних об'єктів із дотриманням європейських стандартів.

Таким чином, у підрозділі визначено соціально-правові засади організації інклюзивного освітнього простору, проаналізовано основні проблеми формування інклюзивної культури як учасників освітнього процесу, так і пересічних громадян України.

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційного дослідження зроблено спробу теоретичного аналізу базових понять. Зокрема, встановлено, що молодь в Україні – це люди віком від 14 до 35 років, та які користуються всіма привілеями державної молодіжної політики. Саме на молодь держава

покладає основні надії в своєму майбутньому і саме цим пояснюється така надмірна увага до молоді та її проблем.

Особи з інвалідністю є невід'ємною складовою цивілізованого суспільства, в якому має бути відповідне толерантне ставлення до таких осіб. Особи з інвалідністю мають такі ж самі права та обов'язки, як і громадяни без особливих потреб. Разом з тим, ми відзначаємо низький рівень інклюзивної культури серед населення, що в свою чергу негативно відбивається на психологічному, емоційному стані осіб з інвалідністю.

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід впровадження інклюзії, зокрема розглянуто практики Швеції, Італії, Канади, США, де поняття інклюзії вже давно є невід'ємною частиною політичного та соціально-економічного устрою.

З'ясовано, що за останні десять років вітчизняна нормативно-правова база суттєво збагатилася тими актами, які регламентують багато аспектів життєдіяльності осіб з інвалідністю, зокрема в питаннях освіти.

РОЗДІЛ 2. ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

2.1. Інклюзивний освітній простір Криворізького державного педагогічного університету

Сьогодні в Україні відбувається освітня реформа, одна із частин якої є інклюзивна складова. Обраний напрямок – створення гідних умов для навчання осіб з особливими потребами і один з кроків до впровадження європейських принципів і стандартів життя. Важливою складовою та передумовою є забезпечення якісної освіти на всіх рівнях для кожного здобувача освіти з особливими потребами [2].

За останні десятиліття чисельність осіб з особливими потребами зросла і тому цим питанням займається велика кількість вчених. Такими як: В. Андрущенко, М. Ярмаченко, Е. Андрєєва, В. Бондар, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, Т. Качалова, Н. Сабат, Є. Ярска-Смирнова, О. Акімова. Значний внесок у формування нових підходів до організації інклюзивного освітнього простору в закладах освіти зробили: К. Островська, О. Ферт, М. Синьов, Р. Ануфрієва, О. Євдокимов, Л. Коваль, Г. Шевцов, тощо.

Для того, щоб розробити програму формування інклюзивної культури молоді у закладах вищої освіти, необхідно провести ретельний аналіз самого освітнього середовища. Для цього в якості дослідницької бази було обрано Криворізький державний педагогічний університет (далі-КДПУ).

Криворізький державний педагогічний університет є галузевим (педагогічним) закладом вищої освіти, який здійснює інноваційну освітню діяльність на різних рівнях вищої освіти (включаючи доктора філософії), проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, виконує функції педагогічно орієнтованого науково-методичного центру, сприяє

поширенню наукових знань та здійснює культурно-просвітницьку діяльність [32].

Освітнє середовище КДПУ формується не лише його освітньою діяльністю, а й усіма суб'єктами (учасниками) освітнього процесу - від керівника до студентів. Загальний вплив на зміст, цілі та організацію навчання в університетах здійснюють студентська спілка, профспілки, психологічна служба та навчально-методичний відділ.

В освітньому середовищі Криворізького державного педагогічного університету досить широко проходить інклюзивна освіта.

Розглянемо спочатку технічне забезпечення Криворізького державного університету щодо умов перебування осіб з особливими потребами в навчальному корпусі. Відповідно до «Акту про огляд та оцінку комплексу будівель та території Криворізького державного педагогічного університету на відповідність вимогам ДБН В 2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» зазначено наявність пандусу на вході в навчальний корпус, входи та виходи доступні для людей з інвалідністю, в корпусах пристосовані туалети на перших поверхах (Рис. 2.1.1.), в задовільному стані зони інформування та відпочинку [1].

**Рис. 2.1.1 Пандус та туалет для осіб з особливими потребами
(головний корпус КДПУ)**

Щодо навчального процесу осіб з особливими потребами можна зазначити, що на кожному факультеті студенти можуть оформити індивідуальний графік навчання. В нормативному документі «Порядок навчання студентів за індивідуальним графіком у Криворізькому державному педагогічному університеті» визначений пункт надає право здобувачам освіти з особливими потребами оформлювати індивідуальний графік навчання. Цей пункт записаний так: «2.2. За індивідуальним графіком навчання мають право навчатися студенти, які: 2.2.5. мають складні проблеми зі станом здоров'я (зокрема, інвалідність) і не спроможні відвідувати навчальні заняття» (Рис. 2.1.2) [19].

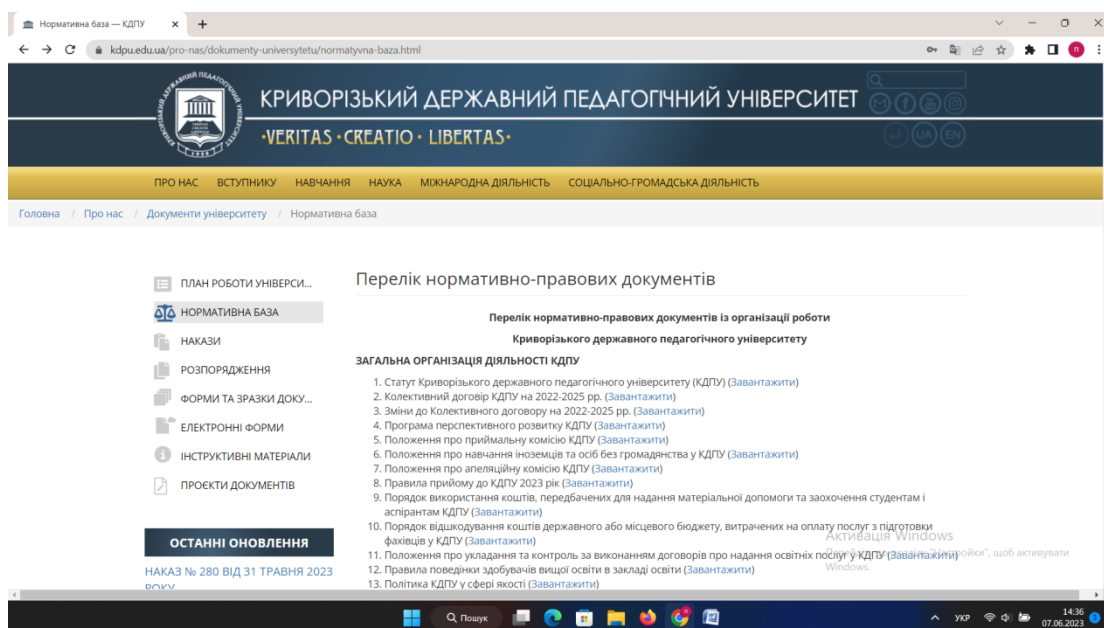

Рис. 2.1.2 Нормативна база КДПУ

Проаналізувавши освітнє середовище Криворізького державного педагогічного університету ми прийшли до висновку, що соціальна інфраструктура дуже розвинена. В закладі освіти є:

- психологічна служба;
- молодіжний центр;
- кімната тимчасового перебування дітей «Веселий вулик»;
- кімната матері та дитини;
- сенсорна кімната;
- логопедична кімната;
- тренінг-центр "Лідер ХХІ століття";
- волонтерський осередок;
- скеледром;
- спортивні зали;
- читальні зали бібліотеки;
- вільний доступ до інтернету.

Розглянемо більш докладніше кожний з них.

Психологічна служба університету розташована на третьому поверсі головного корпусу КДПУ.

Молодіжний центр «#StudHub» функціонує з 2017 року і цільовою аудиторією діяльності є учнівська, студентська та робітнича молодь. Головні завдання цього центру сприяння розвитку, соціалізації та самореалізації молоді університету.

В університеті функціонують кімната тимчасового перебування дітей (дитяча кімната) "Веселий вулик" та кімната матері та дитини. Головне завдання дитячої кімнати «Веселий вулик» – це допомога молодим сім'ям університету, а саме забезпечення соціально-педагогічний супровід дітей здобувачів університету та безпосередній догляд за ними в період перебування батьків на роботі або навчанні

Кімната матері та дитини є спеціальне місце в університеті де створені соціально-побутові умови для грудного вигодовування, перепеленання та переодягання дітей. Вона оснащена сповивальним столиком, манежем та доступом до гарячої води. Знаходиться ця кімната на першому поверсі одного із гуртожитків університету.

Сенсорна кімната Криворізького державного педагогічного університету являє собою особливий простір для стимуляції чуттів. Сенсорна кімната представляє собою особливий простір, обладнаний інструментарієм для стимуляції сенсорної чутливості (нюхової, тактильної, слухової, зорової, смакової та вестибулярної) осіб з інвалідністю. Кімната обладнана: прожектором, світлодинамічними приладами; дзеркальним тунелем; бізібордами; сухим басейном, який наповнений м'якими кульками, столом для малювання піском; м'якими меблями, м'ячами; навчально-розвивальними дитячими іграшками та багато іншого. Головною метою створення сенсорної кімнати було надання якісної підготовки психолого-педагогічних кадрів, а також можливість вивчити на практиці інструментарій сенсорних кімнат.

В тому ж самому приміщенні, де розташована сенсорна кімната, але окремою кімнатою є логопедична. Кімната оснащена сучасним обладнанням, таким як:

- набір масажерів,
- роторозширювач логопедичний,
- логопедичний вібромасажер,
- логопедичні шпателі за методиками різних учених та практиків (Волкової, Рау, Новікової, Піляєвої тощо)
- різноманітні ігри для корекції мовлення дитини,

Мета цієї кімнати отримання здобувачами вищої освіти нових знань, практичних умінь і навичок у сфері логопедії задля подальшої успішної професійної діяльності.

На базі кафедри практичної психології психолого-педагогічного факультету діє Тренінг-центр «Лідер XXI століття». Центр проводить тренінг, онлайн-тренінги, вебінар-практикуми на психологічну тематику, надає безкоштовну психологічну допомогу здобувачам освіти та працівникам університету. Наразі це є «Дивізіон психологічної допомоги «Разом до перемоги».

В університеті здобувачі освіти мають вільний доступ до комп'ютерних класів, електронної читальної зали, бібліотеки, спортзалу усіх навчальних корпусів, а також вільний доступ до мережі «Wi-Fi» на всій території університету.

Таким чином, можна зазначити, що освітнє середовище Університету має достатньо високий рівень забезпечення і надає можливість для осіб з особливими потребами активно включатися у всі сфери життя КДПУ..

В Криворізькому державному педагогічному університеті всі студенти пільгових категорій (сироти; діти, позбавлені батьківського піклування; особи, які в період навчання у віці від 18 до 23 років залишилися без батьків; шахтарі та їх діти; учасниками бойових дій та їх діти; діти загиблих захисників України; внутрішньо переміщені особи, які є студентами університету; особи з інвалідністю; студенти із малозабезпечених сімей, та особи, які проживають у населених пунктах на лінії зіткнення) знаходяться на обліку у соціального педагога психологічної служби. Докладніше

розглянемо категорію студентів з інвалідністю I – III групи. На обліку знаходиться 43 студенти (Табл.2.1.).

Таблиця 2.1.

Кількість студентів КДПУ з інвалідністю

п/п	Факультет	Кількість студентів	Хлопців/дівчат
1.	Психолого-педагогічний	4	1/3
2.	Дошкільної та технологічної освіти	9	0/9
3.	Іноземних мов	4	1/3
4.	Географії, туризму та історії	9	5/4
5.	Фізико-математичний	6	3/3
6.	Мистецтв	10	1/9
7.	Української філології	1	0/1
8.	Природничий	0	0

Здобувачів освіти з першою групою інвалідності – 3 особи, з другою групою - 13 осіб. Третю групу інвалідності має 27 здобувачів освіти.

Найбільш поширені діагнози:

- з проблемами опорно-рухового апарату (10 осіб);
- інвалідність з дитинства (9 осіб);
- цукровий діабет (8 осіб);
- інвалідність по зору (4 особи);
- інвалідність по слуху (1 особа);
- серцево-судинні захворювання (3 особи);
- новоутворення (3 особи);
- епілепсія (1 особа);
- загальні захворювання (4 особи).

Також варто зазначити, що за останні 5 років зменшилася тенденція не продовжувати інвалідність особам після 18 років. Якщо 2018 року таких студентів було 35% від загальної кількості неповнолітніх студентів з інвалідністю, то у 2023 цей відсоток знизився до 18%. Цей факт свідчить, що захворювання стають більш серйозними, і такі особи потребують продовження лікування, підтримуючої терапії або реабілітації після 18 років також.

Зважаючи на вище викладене можемо констатувати, що освітнє середовище КДПУ, зокрема його технічне оснащення, сприяє формуванню інклюзивної культури студентської молоді та спрямована на забезпечення оптимальних умов здобуття освіти.

2.2. Методика визначення рівня сформованості інклюзивної культури здобувачів освіти КДПУ

В своєму дослідженні ми відносимо до осіб з особливими освітніми потребами такі категорії:

- діти та особи з інвалідністю;
- сім'ї з дітьми до трьох років;
- внутрішньо переміщені особи;
- вимушені біженці.

Методика соціально-педагогічної роботи за такими категоріями ґрунтується на таких принципах:

- гуманності;
- індивідуального підходу;
- емпатії;
- своєчасності та невідкладності;
- систематичності, тощо.

В КДПУ, яку ми беремо за базу проведення дослідження, основними суб'єктами соціально-педагогічної діяльності є:

- психологічна служба (соціальний педагог та практичний психолог);
- куратори академічних груп;
- заступник декану факультету з виховної роботи;
- профільний проректор;
- ректор закладу освіти.

Логіка дослідження передбачає визначення початкового рівня сформованості інклюзивної культури студентів КДПУ. Задля цього протягом 2022-2023 навчального року було організовано серії діагностичних заходів на предмет вивчення стану сформованості інклюзивної культури молоді: опитування, анкетування, індивідуальні консультації.

У вересні 2022 року серед здобувачів освіти КДПУ було проведене опитування на тему: *«Інклюзивна культура»*. В ньому прийняло участь 210 студентів. Серед них 91,9% це були дівчата, а 8,1% - хлопці віком від 17 до 23 років.

Співвідношення по факультетам можна записати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.2

Розподіл респондентів по факультетах ЗВО

п/п	Факультет	Загальна кількість учасників	Співвідношення у процентах до кількості
1	Природничий	30	14,3%
2	Фізико-математичний	11	5,3%
3	Географії, туризму та історії	10	4,9%
4	Психолого-педагогічний	16	7,2%
5	Української філології	13	6,2%
6	Іноземних мов	40	19,1
7	Мистецтв	21	10,1
8	Дошкільної та технологічної освіти	69	32,9
Всього		210	100%

Участь в опитуванні взяли здобувачі освіти 5 курсів. Співвідношення по курсам можна записати у вигляді діаграми.

Діаграма співвідношення учасників опитування по курсах.

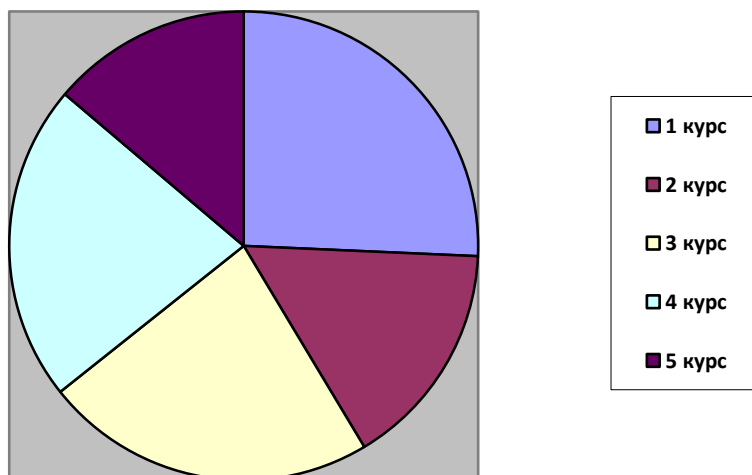

Рис 2.1. Діаграма співвідношення учасників опитування по курсах

Опитування проводилося в умовах дистанційної освіти за допомогою Google-forms і дало нам змогу виявити ставлення здобувачів освіти КДПУ до інклюзії. Складається з 15 питань, на деякі питання відповідь була так або ні, а на деякі треба було написати свій варіант (додаток А). Результати опитування можна записати у вигляді таблиці.

Таблиця 2.3.

Результати опитування здобувачів вищої освіти щодо обізнаності про інклюзію

№ Питання	Так	ні
Чи знаєте Ви, що таке «інклюзивна освіта»?	139 (66,2%)	71 (33,9%)
Чи знаєте Ви, хто такі особи з особливими освітніми потребами?	83 (39,5%)	127 (60,5%)
Як ви вважаєте, чи готовий університет створити умови для інклюзивної освіти?	129 (61,4%)	81 (38,6%)
Чи готові Ви психологічно подолати бар'єри в роботі з особами з особливими освітніми потребами?	96 (45,7%)	114 (54,3%)

Чи порушуються права осіб з особливими освітніми потребами в системі надання їм освіти?	102 (48,6%)	108 (51,4%)
Чи вплине, на Вашу думку, спільне проведення дозвілля студентів різних категорій на покращення морального виховання особистості?	158 (75,2%)	52 (24,8%)

На питання: «Що ефективніше для особи з особливими освітніми потребами?» здобувачі освіти надали перевагу інклюзивній освіті – 96 (45,8%), індивідуальному навчанню ж віддали перевагу – 114 (54,3%).

Ставлення до осіб з особливими потребами здобувачі освіти визначали за такими питаннями: «Як Ви ставитесь до осіб з особливими освітніми потребами?» та «Як Ви поставитесь до того, щоб особа з особливими освітніми потребами була твоїм одногрупником, другом?» критерії до першого питання: добре, байдуже, мені їх шкода були у такому співвідношенні:

- добре – 98 (46,7%);
- шкода – 61 (29%);
- байдуже – 51 (24,3%)

Критерії до другого питання: добре, негативно, байдуже, не знаю визначились у такій відповідності:

- добре - 127 (60,5%);
- негативно - 21 (10%);
- байдуже - 36 (17,1%);
- не знаю - 26 (12,4%).

Також проводиться консультування для студентів з особливими освітніми потребами щодо допомоги їм у створенні особливих умов навчання.

Отже, аналіз відповідей здобувачів освіти КДПУ дав змогу визначити, що серед студентів переважає середній рівень сформованості інклюзивної культури так як, це є здобувачі освіти у закладі вищої освіти серед яких постійно проводиться профілактична робота щодо інклюзії.

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційного дослідження зроблено детальний аналіз закладу вищої освіти як осередку із соціальною інфраструктурою. Встановлено, що Криворізький державний педагогічний університет є соціально відповідальною установою та забезпечує максимально сприятливі умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами.

Було описано дослідницьку роботу зі здобувачами вищої освіти, метою якої було з'ясування початкового рівня сформованості інклюзивної культури. Проведено низку опитувань, анкетувань та індивідуальних бесід, результати яких дають підстави визначити рівень сформованості інклюзивної культури студентів.

Середній рівень інклюзивної культури здобувачів вищої освіти свідчить про відносну поінформованість останніх про інклюзію як явище, проте є недостатнім для майбутніх педагогів – осіб, які безпосередньо будуть стикатися в професійній діяльності із інклюзією серед здобувачів освіти.

У наступному розділі кваліфікаційної роботи звернено увагу на шляхи удосконалення інклюзивної культури здобувачів вищої освіти та сформульовано методичні рекомендації педагогам та здобувачам освіти із підвищення інклюзивної культури.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ

3.1. Шляхи підвищення рівня інклюзивної культури молоді в сучасних реаліях

Сьогодні в Україні відбувається формування нової освітньої політики, яка передбачає включення кожного здобувача освіти в освітній простір. Сучасні заклади освіти виховують та навчають здобувачів освіти, які належать до різних соціальних груп. Тому заклади освіти повинні враховувати це і мати різні підходи до всіх здобувачів освіти.

Інклюзивна освіта пов'язана особами з особливими освітніми потребами, кількість яких з кожним роком невинно зростає. Ця освіта ґрунтується на ідеї, яка виключає будь-яку дискримінацію, але створює спеціальні умови для осіб з особливими освітніми потребами.

Протягом другого семестру 2022-2023 навчального року відбувся формувальний етап дослідної роботи щодо формування інклюзивної культури здобувачів освіти КДПУ. Після проведеного опитування на запитання: Які форми заходів з підвищення рівня культури у питаннях інклюзії ви вважаєте найбільш корисними для себе? Добувачі освіти найбільш вибрали такі форми, як:

- спільні співбесіди, проведення часу
- спільні тренінги та свята
- семінари,
- вебінари,
- круглий стіл, тощо.

Шляхи підвищення рівня інклюзивної культури молоді КДПУ

Таб.3.1

Форма заходу	Зміст	Результат
Спільне	Гра в настільні ігри	Згуртованість

проведення часу	Перегляд художніх фільмів Святкування свят Відвідання спеціалізованих закладів освіти.	здобувачів освіти, побудувати довірливі стосунки, зниження бар'єрів та емоційно напруги, пристосування до суспільства.
Семинар	Проведено семінар на тему: «СТОП БУЛІНГ»	Здобувачі вищої освіти поділилися своїми знаннями, досвідом та уявленнями щодо теми. Розвинути вміння самостійного вивчення матеріалу, розвинути вміння працювати з різними джерелами, аналізувати проблемні питання та факти.
Вебінар	Проведено онлайн зустріч для обговорення питання «Актуальні питання інклюзивної освіти.»	Сформувати інклюзивні здібності та компетентності у здобувачів вищої освіти для чіткого розуміння прав людини з особливими освітніми потребами та адаптації у сучасних умовах життя.
Круглий стіл	Здобувачам вищої освіти запропоновано підготувати питання до обговорення на тему: Інклюзія в освітньому просторі КДПУ.	Розширити знання про інклюзію, соціальні категорії, навчитися розрізняти ці категорії.
Тренінг	Здобувачам освіти запропоновано ознайомитись з тренінгом на тему: «Толерантність», «Ми різні, але ми всі люди».	Можливість звернути увагу на певні питання та особливості теми, та розв'язати запропоновані ситуації для практичного засвоєння матеріалу.
Бесіда	Здобувачам освіти запропоновано ознайомитись з термінологією та законодавчою базою стосовно інклюзії.	Розвинути вміння самостійного вивчення матеріалу, розвинути вміння працювати з різними джерелами,

		аналізувати проблемні питання та факти, розвинути вміння вільно висловлюватись і доводити свою думку опоненту.
Благодійні акції	Запропоновано здобувачам освіти прийняти участь в благодійній акції	Розвинути безбар'єрне спілкування між здобувачами освіти, ознайомитись з волонтерською діяльністю, згуртувати студентів.

Наприкінці семестру було проведено повторне опитування здобувачів КДПУ, що дало змогу виявити ефективність шляхів підвищення рівня інклюзивної культури молоді.

В наведеній таблиці представлено порівняння результатів констатувального та контрольного етапів нашого експерименту, а також визначено відповідну динаміку формування інклюзивної культури молоді.

Порівняльна таблиця опитування щодо інклюзії на констатувальному та на контрольному етапах дослідження (у %)

Табл.3.2.

Питання	Констатувальний етап		Контрольний етап	
	Так	Ні	Так	Ні
Чи знаєте Ви, що таке «інклюзивна освіта»?	139 (66,2%)	71 (33,9%)	187 (89%)	23 (11%)
Чи знаєте Ви, хто такі особи з особливими освітніми потребами?	83 (39,5%)	127 (60,5%)	203 (96,7%)	7 (3,3%)
Як ви вважаєте, чи готовий університет створити умови для інклюзивної освіти?	129 (61,4%)	81 (38,6%)	142 (67,6%)	68 (32,4%)
Чи готові Ви психологічно	96	114	199	11

подолати бар'єри в роботі з особами з особливими освітніми потребами?	(45,7%)	(54,3%)	(94,8%)	(5,2%)
Чи порушуються права осіб з особливими освітніми потребами в системі надання їм освіти?	102 (48,6%)	108 (51,4%)	75 (35,7%)	135 (64,3%)
Чи вплине, на Вашу думку, спільне проведення дозвілля студентів різних категорій на покращення морального виховання особистості?	158 (75,2%)	52 (24,8%)	163 (77,6%)	47 (22,4%)
Що ефективніше для особи з особливими освітніми потребами?»				
Інклюзивна освіта	96 (45,8%)		135 (64,3%)	
Індивідуальне навчання	114 (54,3%)		75 (35,7%)	

Після обробки результатів повторного опитування, можна зазначити про позитивну динаміку. Незважаючи на те, що деякі форми підвищення формування інклюзивної культури молоді відбувалися у дистанційному форматі, можна зазначити, що вони пройшли успішно.

Отже, можемо констатувати, що шляхи формування інклюзивної культури молоді є ефективною.

3.2. Методичні рекомендації педагогічним працівникам щодо ефективного формування інклюзивної культури молоді

Проведене дослідження засвідчило наявність проблеми невідповідності знань про інклюзію, зокрема серед здобувачів вищої освіти. разом з тим, є

певна частина молоді, яка добре володіє темою інклюзивної освіти, особливості її організації, безбар'єрного середовища.

Дослідна робота, яка проводилася в КДПУ протягом 2022-2023 н.р. сприяла формуванню інклюзивної культури студентів. Ті форми роботи, які були впроваджені психологічною службою ЗВО засвідчили результативність у підвищенні рівня інклюзивної культури учасників освітнього процесу. Так, проведення діагностичної, рекламно-інформаційної, просвітницької та індивідуальної роботи з формування інклюзивної культури дало змогу виокремити декілька рекомендацій педагогічним працівникам з формування означено явища в умовах освітнього середовища.

Запропоновані рекомендації ґрунтуються на специфіці освітньої діяльності, як в умовах очного навчання, так і при дистанційній освіті. Саме тому ми орієнтуємося на різноманіття форм, методів та технологій соціально-педагогічної діяльності. Вважаємо за потрібне наголосити на універсальності рекомендацій з огляду на те, що освітній процес є універсальною платформою для формування інклюзивної культури здобувачів різного віку. Отже, нижче надаємо методичні рекомендації з формування інклюзивної культури здобувачів освіти.

Моніторинг здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Для педагогічних працівників принципово важливо знати актуальну інформацію про тих учнів, які потребують особливої уваги та підтримки в освітньому процесі. Моніторинг такої категорії здобувачів освіти дасть змогу педагогам чітко орієнтуватися в тих технологіях соціально-педагогічної допомоги, які б забезпечили ефективне формування інклюзивної культури в умовах дитячого колективу. Окрім цього чітке розуміння з якими особливими потребами навчаються учні в закладі освіти забезпечить коректний підхід до кожного окремого учня, що дасть змогу для більш раціонального використання інклюзивного потенціалу освітнього середовища.

Систематична інформаційно-просвітницька діяльність. Сьогодні існує безліч варіантів та можливостей для організації цікавої інтерактивної просвітницької роботи для здобувачів освіти різного віку. Варто впроваджувати рекламно-інформаційні технології, цифрові засоби задля привертання уваги дітей та молоді до проблеми інклюзивної культури. Демонстрація рекламних роликів, перегляд тематичних фільмів, виготовлення плакатів, стіннівок, постерів сприятиме підвищенню обізнаності здобувачів освіти про інклюзію, безбар'єрність, толерантність, емпатію. Отже, інформаційно-просвітницька діяльність має бути організовано систематично, на засадах інтерактивну та з використанням сучасного цифрового простору. Така робота може бути здійснена як дистанційно, так і за безпосередньою участі здобувачів освіти.

Соціально-педагогічне консультування із здобувачами освіти та їх батьками. Впровадження консультативної практики в освітній процес вже давно довело свою ефективність. Проведення індивідуальних та групових (сімейних) консультацій сприяє становленню довірливих стосунків між педагогами та здобувачем освіти, зокрема з інклюзією. Важливо щоб у цьому процесі активно брали участь батьки адже саме вони є гарантом захисту та всебічної підтримки дитини з особливими освітніми потребами. Соціально-педагогічне консультування сприятиме формуванню у осіб з інклюзією відчуття безпеки, а в інших учасниках освітнього процесу самої інклюзивної культури, тобто коректного ставлення до учнів з особливими освітніми потребами.

Залучення здобувачів освіти з інклюзією до активної взаємодії у різних видах діяльності в освітньому процесі. Незважаючи на особливі освітні потреби кожна дитина це особистість, яка має свої таланти, здібності. Очевидно, що у кожного учня є хобі, улюблене заняття, захоплення видами мистецтв, спортом, культурою тощо. Важливо педагогічному працівнику розгледіти цей талант в учневі та максимально сприяти залученню такої дитини до участі в житті колективу зокрема та закладу освіти в цілому.

Потенціал як дистанційної так очної форми навчання здатен повністю задовольнити потреби усіх учнів. Тому, важливо залучати осіб з інклюзією до усіх можливих активних форм взаємодії в умовах освітнього середовища.

Використання можливостей цифрового освітнього середовища при формуванні інклюзивної культури здобувачів освіти. Сучасна дитина досконало володіє доступними цифровими ресурсами. Тож варто використовувати це з користю для здобувача освіти. Завданням педагогічних працівників є спрямувати потенціал цифрового освітнього середовища на формування інклюзивної культури. Для цього існує безліч цікавих інструментів, зокрема, веб-квести, онлайн-ігри, вікторини, які можуть бути в освітніх цілях використані для підвищення рівня обізнаності усіх учасників освітнього процесу щодо особливостей інклюзії, безбар'єрного середовища.

Підвищення кваліфікації педагогічних працівників з удосконалення професійної компетентності. Для того щоб працювати із сучасними здобувачами освіти педагог має бути з відповідними знаннями, уміннями та навичками. Цього підвищення кваліфікації педагогічних працівників стало можливо в онлайн форматі. На освітніх платформах представлено безліч тематичних, безкоштовних онлайн курсів, вебінарів, лекцій від провідних науковців та практиків. За результатами опрацювання таких курсів педагогічний працівник може отримати сертифікат про підтвердження підвищення кваліфікацій. Інклюзія - тема не нова, проте постійно потребує удосконалення знань, саме тому постійна самоосвіта педагогічного працівника сприятиме підвищення рівня інклюзивної культури здобувачів освіти в освітньому процесі.

Таким чином дотримання цих методичних рекомендацій, на наше переконання, сприятиме формуванню інклюзивної культури як у здобувачів освіти (через участь у різних видах діяльності), так і у педагогічних працівників (через постійну самоосвіту). Робота з дітьми та молоддю завжди вимагає усучаснена знань, умінь та навичок щодо інклюзивної культури в умовах освітнього середовища.

Висновки для третього розділу

У третьому розділі кваліфікаційного дослідження представлено результати проведеної соціально-педагогічної роботи зі здобувачами освіти на прикладі Криворізького державного педагогічного університету. Проведена діагностика засвідчила достатній рівень сформованості інклюзивної культури студентської молоді, проте все ще потребувало розв'язання питання пошуку оптимальних форм і методів удосконалення формування інклюзивної культури в основах освітньої культури.

Протягом 2022-2023 року на базі психологічної служби КДПУ проведено серію заходів спрямованих на підвищення рівня інклюзивної культури здобувачів освіти. Так було проведено: психологічний тренінг, групові бесіди, засідання круглого столу, методичні засідання із педагогічними працівниками. Також на постійній основі здійснюється індивідуально-консультативна діяльність соціальним педагогом та практичним психологом ЗВО.

Повторне діагностування підтвердило ефективність проведених заходів, які були спрямовані на досягнення стратегічної мети – підвищення рівня інклюзивної культури через інформаційно-роз'яснювальну роботу з учасниками освітнього процесу.

Надано методичні рекомендації педагогічним працівникам з формування інклюзивної культури здобувачів освіти в умовах освітнього середовища, а саме: моніторинг здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, систематична інформаційно-просвітницька діяльність, соціально-педагогічне консультування із здобувачами освіти та їх батьками, використання можливостей цифрового освітнього середовища при формуванні інклюзивної культури здобувачів освіти, підвищення кваліфікації педагогічних працівників з удосконалення професійної компетентності.

ВИСНОВКИ

Сучасне суспільство вирізняється гуманністю та толерантністю до кожного свого громадянина. Це свідчить про готовність на колективному та індивідуальному рівнях до сприйняття інклюзії як нормального явища. В європейських країнах практика інклюзивного простору для осіб з інвалідністю вже давно є звичною, що свідчить про високий рівень інклюзивної культури членів суспільства.

У першому розділі кваліфікаційного дослідження було проаналізовано основні дефініції дослідження, зокрема поняття «молодь», «інвалідність», «інклюзія», «освітнє середовище».

Встановлено, що молодь в Україні – це люди віком від 14 до 35 років. Саме на молодь держава покладає основні надії в своєму майбутньому і саме цим пояснюється така надмірна увага до молоді та її проблем.

Особи з інвалідністю є невід’ємною складовою цивілізованого суспільства, в якому має бути відповідне толерантне ставлення до таких осіб. Особи з інвалідністю мають такі ж самі права та обов’язки, як і громадяни без особливих потреб. Разом з тим, ми відзначаємо низький рівень інклюзивної культури серед населення, що в свою чергу негативно відбивається на психологічному, емоційному стані осіб з інвалідністю.

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід впровадження інклюзії, зокрема розглянуто практики Швеції, Італії, Канади, США, де поняття інклюзії вже давно є невід’ємною частиною політичного та соціально-економічного устрою.

З’ясовано, що за останні десять років вітчизняна нормативно-правова база суттєво збагатилася тими актами, які регламентують багато аспектів життєдіяльності осіб з інвалідністю, зокрема в питаннях освіти.

У другому розділі кваліфікаційного дослідження зроблено детальний аналіз закладу вищої освіти як осередку із соціальною інфраструктурою. Встановлено, що Криворізький державний педагогічний університет є

соціально відповідальною установою та забезпечує максимально сприятливі умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами.

Було описано дослідницьку роботу зі здобувачами вищої освіти, метою якої було з'ясування початкового рівня сформованості інклюзивної культури. Проведено низку опитувань, анкетувань та індивідуальних бесід, результати яких дають підстави визначити рівень сформованості інклюзивної культури студентів.

Середній рівень інклюзивної культури здобувачів вищої освіти свідчить про відносну поінформованість останніх про інклюзію як явище, проте є недостатнім для майбутніх педагогів – осіб, які безпосередньо будуть стикатися в професійній діяльності із інклюзією серед здобувачів освіти.

У третьому розділі кваліфікаційного дослідження представлено результати проведеної соціально-педагогічної роботи зі здобувачами освіти на прикладі Криворізького державного педagogічного університету. Проведена діагностика засвідчила достатній рівень сформованості інклюзивної культури студентської молоді, проте все ще потребувало розв'язання питання пошуку оптимальних форм і методів удосконалення формування інклюзивної культури в основах освітньої культури.

Протягом 2022-2023 року на базі психологічної служби КДПУ проведено серію заходів спрямованих на підвищення рівня інклюзивної культури здобувачів освіти. Так було проведено: психологічний тренінг, групові бесіди, засідання круглого столу, методичні засідання із педагогічними працівниками. Також на постійній основі здійснюється індивідуально-консультативна діяльність соціальним педагогом та практичним психологом ЗВО.

Повторне діагностування підтвердило ефективність проведених заходів, які були спрямовані на досягнення стратегічної мети – підвищення рівня інклюзивної культури через інформаційно-роз'яснювальну роботу з учасниками освітнього процесу.

Надано методичні рекомендації педагогічним працівникам з формування інклюзивної культури здобувачів освіти в умовах освітнього середовища, а саме: моніторинг здобувачів освіти з особливими освітніми потребами, систематична інформаційно-просвітницька діяльність, соціально-педагогічне консультування із здобувачами освіти та їх батьками, використання можливостей цифрового освітнього середовища при формуванні інклюзивної культури здобувачів освіти, підвищення кваліфікації педагогічних працівників з удосконалення професійної компетентності.

Таким чином можемо констатувати, що завдання дослідження виконано, мета – досягнута.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акт про огляд та оцінок комплексу будівель та території Криворізького державного педагогічного університету на відповідність вимогам ДБН В 2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». URL: <https://kdpu.edu.ua/vstupnyku/maibutnomu-abituriientu/umovy-dostupnosti-zakladu-osvity/15481-umovy-dostupnosti-zakladiv-osvity-dlia-navchannia-osib-z-osoblyvymy-osvitnimy-potrebamy>.
2. Бондар В. І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2010. Вип. 15. С. 39–42.
3. Братко М. В. Управління професійною підготовкою фахівців в умовах Університетського коледжу: теоретичний аспект. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2016. № 7 (3). С.9-16.
4. Всесвітня декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015?find=1&text=%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0#Text
5. Всеукраїнський фонд «Крок за кроком». Програма «Інклюзивна освіта». URL: <http://www.ussf.kiev.ua./index.php?go=Inklus>
6. Декларація прав дитини . URL: <https://chl.kiev.ua/Default.aspx?id=331>
7. Єжова О. О. Формування ціннісного ставлення до здоров'я учнів професійно-технічних навчальних закладів: монографія / О. О. Єжова. Суми: Вид-во «МакДен», 2011. 412 с.
8. Єжова Т.Є. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/74>.
9. Інвалідність і суспільство: навчальний посібник / заг. ред. Л. Байда, О. Красюкова-Енс. Київ : Канадський центр вивчення неповносправності; ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України», 2012. 188 с.
10. Качалова Т. В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні науки*. 2018. №3. С. 1-9.

11. Керівні принципи політики в області інклюзивного навчання. ЮНЕСКО. 2009, 37 с. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0017/001778/177849r.pdf>
12. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
13. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
14. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №61/106, прийнята на Шістдесят першій сесії ГА ООН 13 грудня 2006 року (неофіційний переклад). Вид. Представництва ООН в Україні, 2008. 40 с.
15. Косарева Г.М. Особливості формування толерантного інклюзивного середовища у дошкільному навчальному закладі. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти*. 2014. С. 38–42.
16. Лещук Г. Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури: термінологічний аналіз. *Social Work and Education*, 2020. Vol. 8, No. 3. p. 364-372.
17. Малишевська І. А. Інклюзивне освітнє середовище: генеза поняття. *Особлива дитина: навчання і виховання*, 2016. №3. С. 19–26.
18. Молоде покоління України про себе і суспільство: довідкові матеріали за підсумками соціального опитування юнаків та дівчат України у травні 1996 року. *Інформат. зошит*. 1996. №4. 92с.
19. Нормативна база КДПУ. URL: https://drive.google.com/file/d/1j0_KvsXdo7TVmugf7msA6JYC01wVqNH-/view
20. Педагогічний словник / за ред. дійсного члена АПН України М. Д. Ярмаченка. К.: Педагогічна думка, 2001. 1440 с.
21. Петренко О. Б. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» у контексті сучасної освітньої парадигми. *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7(2). С. 6-16.
22. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300с.

23. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг : Закон України від 23 травня 2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2053-19#Text>
24. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання : Наказ МОН України від 01 жовтня 2010 року № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya>
25. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2019-%D0%BF#Text>
26. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
27. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>
28. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>
29. Продіус О.І. Особливості моделей інклюзивної освіти в країнах Європи відповідно до вимог сучасного суспільства. *Проблеми системного підходу в економіці та економіка та управління підприємствами*. Випуск № 4(72), 2019. С. 86-93
30. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібник / Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг. ред. Даниленко Л.І., К.:2007. 128 с.
31. Соціологія: Курс лекцій / В. М. Піча, О. М. Семашко, Н. Й. Черниш та ін. За ред. В. М. Пічі. К.: Заповіт, 1996. 221 с.
32. Статут Криворізького державного педагогічного університету. URL: https://drive.google.com/file/d/1yIyWhYUJe29FyyCX1A0Lrh_GhUjBcgy/view

- 33.Таранченко О. Тенденції сучасної освіти: роль педагога у створенні ефективної інклюзивної школи. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання*. 2011. № 1. С. 19
- 34.Участь молоді в процесах реформування держави. Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2017 року) / Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Жданов І. О., гол. ред. колег., Ярема О. Й. та ін.]. – Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України», 2018. 100 с.
- 35.Філософський енциклопедичний словник /В. І. Шинкарук. К.: Абрис, 2002. 742 с.
- 36.Чирва А. С. Інклюзивне навчання в університетах та коледжах Канади. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* . 2014. No 5(39). С. 27–35.
- 37.Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Art. 3. URL: https://www.gesetze-iminternet.de/gg/art_3.html
- 38.Seven principal human rights treaties which Canada has ratified [e-resource]. . – Заг. з екрану. Мова англ. 5, с. 215.

14. Які позитивні риси особистості ти можеш відзначити у осіб з особливими освітніми потребами?

15. Які негативні риси особистості ти можеш відзначити у осіб з особливими освітніми потребами?

16. Чи порушуються права осіб з особливими освітніми потребами в системі надання їм освіти?

- а) так;
- б) ні;

17. Чи вплине, на Вашу думку, спільне проведення дозвілля студентів різних категорій на покращення морального виховання особистості?

- а) так;
- б) ні.

18. Чи існують, на вашу думку, бар'єри для запровадження інклюзивної освіти у вашому закладі? Які саме?

19. Чи беруть студенти з особливими освітніми потребами рівноцінну участь у житті вашого закладу? Якщо ні, що можна зробити, аби змінити ситуацію?

20. Які форми заходів з підвищення рівня культури у питаннях інклюзії ви вважаєте найбільш корисними для себе?

21. Яка форма роботи з підвищення кваліфікації у сфері інклюзивної освіти є найбільш корисною для вас (засідання за круглим столом, семінар, практикум тощо)?
